

Omarahoitteinen — elementtikoosteinen — yksiyymärteinen

Otsikon johdostyyppi on tuoretta nykysuomea. Sitä ei vielä mainitse Lauri Hakulinen perusteellisessa teoksessaan Suomen kielen rakenne ja kehitys, ei Aarni Penttilä Suomen kieliopissaan, ei Osmo Ikola edes käsikirjansa uusimassa laitoksessa (Nykysuomen käsikirja 1974). Tyyppi on kuitenkin tehnyt tuloaan yleiskieleen jo vuosikymmeniä. Vanhin yhdysadjektiivijohdoksista lienee *lakisääteinen*. Ensimmäinen poiminto Nykysuomen laitoksen kokoelmissa on R. van der Borghin 1911 ilmestyneestä teoksesta Yhteiskuntapolitiikan pääpiirteet, suom. O. Hannikainen. Iältään varsin kunnioitettavia ovat myös *kaksi-*, *kolmiulotteinen* (Hj. Mellin, Differentiaali- ja integraalilaskennan luennot Teknillisessä korkeakoulussa, suom. Vilho Setälä, hektografimoniste 1913) ja *vaikeaselitteinen* (Heikki Ojansuu, Virittäjä 1917). *-harrasteisesta* on kirjallinen tieto jo vuodelta 1927: *moniharrasteinen tutkija* (Erik Nordenskiöld, Biologian historia I, suom. T. J. Hintikka), kun sitä vastoin substantiivi *harraste* 'hobby' on vasta yleisradion 22. 4. 1956 julistaman sanakilpailun satoa.

Nykysuomen sanakirjaa toimitettaessa tyyppi oli ekspansiivisena kielitajussa. Sanakirjaan vain yhdysadjektiivien jälki-osana esiintyviä verbikantaisia johdoksia

tuli parikymmentä. Muutamia toimittajat sieppasivat lennosta. Esim. *-kyllästeisestä* ei ollut eikä ole vielääkään kokoelmissa yhtään ainoaa sanalippua; oli vain yhdyspartisiippeja *rasvakyllästetty* jne. Ei ollut esiintymiä *-hammasteisestakaan* (*hieno-, rososhammasteinen postimerkki*). Sen toi sanakirjaan myös filatelistien kielentarkastajana toiminut Hannes Teppo. Nythän ei enää tulla toimeen ilman puheena olevaa johdostyyppiä.

Verbikantaisista *e*-loppuisista substantiivijohdoksista on jo vanhastaan muodostettu lähinnä possessiivisia *-inen*-tyypisiä adjektiivijohdoksia; esim. *koristaa* : *koriste* : *koristeinen* (*koristeiset kehykset*). Erityisesti tulevat kysymykseen yhdyssanoihin ja sanaliittoihin perustuvat johdokset; esim. *asbestieristeinen* 'asbestieristeellä varustettu, asbestilla eristetty', *voimakasvaikutteinen* 'jolla on voimakkaat vaikutteet, voimakkaasti vaikuttava'. Tällaisesta käytöstä sanavartalon *t:n* jälkeinen *-einen* (*e + inen*) on sitten yleistynyt itsenäiseksi johtimeksi, jolla voidaan suoraan *-taa, -tää* -verbeistä muodostaa tavallisesti merkitykseltään possessiivisen yhdysadjektiivin jälkiosana olevia johdoksia. Näin nykysuomeen on saatu uusi, näppärä, todella nykysuomalainen viestintäkeino.

Esimerkkejä: (*roso*)*hammasteinen*, (*moni-, vireä*)*harrasteinen*, (*ilma-, vesi*)*jäähdytteinen*, (*hopea-, raskas*)*kehysteinen*, (*kone-*)*kirjoitteinen*, (*elementti-, seka-, tasa*)*koosteinen*, (*esteettis-, vieras*)*korosteinen*, (*jousi-*)*kuormitteinen*, (*suklaa*)*kuorrutteinen*, (*bitumi*)*kyllästeinen*, (*yksi-, moni*)*käsitteinen*,

(helppo)levitteinen, (öljy)liuotteinen, (sähkö-, öljy-, uuni-, kauko)lämmiteinen, (helppo)-puhdisteinen, (juusto-, sora-, kesto)pääällysteinen, (oma)rahoitteinen, (teras-, elementti-, luja)rakenteinen, (kukka-, turkis-, puna)-reunusteinen, (silkki-, turve)sekoitteinen, (yksi-, moni-, vaikea)selitteinen, (kangas-, metalli-, vanu)sisusteinen, (helppo)siveltainen, jonka kantaverbinä on murteellinen *siveltää*, (hidas)sytytteinen, (laki)sääteinen, (kaksi-, kolmi-, laaja)ulotteinen, (teras)-vahvisteinen, (puu-, tehdas)valmisteinen, (automaatti-, käsi-, hammaspyörä)välitteinen, (arvo-, esteettis)väritteinen, (yksi-, moni)ymmärteinen, (moni-, runsas)yritteinen.

Usein *-einen*-johdosta vastaa merkitykseltään *-us*, *-ys* -loppuisen teonimen adjektiivijohdos: *moniharrastuksinen*, *sähkölämmityksinen* jne. Tavua lyhempanä ja luistavampana *-einen*-tyyppi (*moniharrasteinen*, *sähkölämmiteinen*) ei suositusta kai-vanne.

Erityisesti on syytä kiinnittää huomiota sanakolmikkoon *yksikäsitteinen* 'yhdeällä tavalla käsitettävä', *yksiselitteinen* 'yhdeällä tavalla selitettävä', yksitulkintainen', *yksiymmärteinen* 'yhdeällä tavalla ymmärrettävä'. Niitä kaikkia käytetään sisällöltään likimain tasaveroisina, ja tarkkaa eroa niiden merkitystehtävien välillä onkin vaikea tehdä. *Yksikäsitteisen* käytössä häiritsee adjektiivin yhdistettävyyys *käsite*-substantiiviin: *ärsykkeen ja havainnon suhteet eivät juuri millään alueella ole lineaarisia eivätkä edes yksikäsitteisiä* [selkeämmin: *yksiselitteisiä*] (Työterveyslaitos, Ergonomia, 1970, s. 32); *on välttämätöntä, että [vakinaisten junien] luettelo on yksikäsitteinen* [selkeämmin: *yksiymmärteinen*] ja *että se pidetään ajan tasalla* (Junaturvallisuusohjesäännön soveltamisohjeet 1969 7 §). Monesti *yksikäsitteistä* ja *yksiselitteistä* loogisempi on *yksiymmärteinen*.

Jouko Vesikansa